

YAŞLILIK VE TOPLUMSAL DEĞİŞİM

Emre Özgür BULDUK*

ÖZET

Yaşlılık insan yaşamında fiziksel ve psikolojik yeti kayıplarının yaşandığı bir süreçtir. Yaşlılık yaşam sürecinin önemli bir parçası olup, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde yaşlıların genel nüfus içindeki oranı önemli düzeyde yükselmektedir. Ülkemizde de yaşlı nüfus oranı gittikçe artmaktadır. Dünya yaşlı nüfusunun artması sağlık, sosyal ve ekonomik kurumlar üzerinde önemli etkiler göstermektedir. Bu nedenle gelecekte yaşlı nüfusun büyüklük ve karakteristiklerini belirlemek için demografik ve sosyo-ekonomik eğilimlerin incelenmesini gerektirmektedir. Bu durum yaşlılara yönelik gelecekteki ilgili sağlık, ekonomik ve toplumsal politikaları belirlemede ve ihtiyaçları ortaya koymada önemli rol oynayacaktır. Günümüzde geniş aileden çekirdek aileye geçilmesi aile bütünlüğünün bozulması, ekonomik gelişme, sanayileşme ve şehirleşmeyle birlikte kırsal bölgelerden şehirlere göçün hızlanması nüfus yaşlanması ile ilişkili sosyal dönüşüme de yol açmıştır. Gelişmiş toplumlarda hızlı bir şekilde yükselen yaşlı nüfus özellikle yaşlılığa bağlı bakıma muhtaçlık sorununun yaşanmasına neden olmaktadır. Yaşlanma da ortaya çıkan fizyolojik değişimler sonucunda bedensel fonksiyonlar yavaşlamakta ve yaşam aktiviteleri sınırlanmaktadır. Yaşlılar için sağlık, ekonomik ve toplumsal politikaların belirlenmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, yaşlıların insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürebilmeleri yalnız devletin değil toplumu oluşturan bireylerin ortak sorumluluğu olmalıdır.

Anahtar Kelimeler: Yaşlılık, toplumsal değişim, yaşlı bakımı

AGEING AND SOCIAL CHANGE

ABSTRACT

Ageing is a process in human life experiencing the loss of physical and psychological abilities. Ageing is an important part of the life process and the rate of elderly in population increasing significantly in developed and developing countries. The population of the elderly is increasing gradually in

* Yrd. Doç. Dr., Nuh Naci Yazgan Üniversitesi Fizyoterapi ve Rehabilitasyon Bölümü, ozgurem@gmail.com

our country. The increase in the elderly population in the world showing significant effects on health, social and economic institutions. Therefore, demographic and socio-economic trends should be examined in order to determine the size and the characteristics of the elderly population in the future. This case will play an important role for identifying health, economic, social policies and the needs of the elderly. Nowadays the deterioration of family integrity by transforming of the extended family into immediate family, economic development, industrialization and urbanization by the migrations from rural areas to cities caused social changes associated with the ageing of the population. Rapidly increase in the elderly population in developed societies causes trouble in need of elderly. Physiological changes occur in ageing like body functions slow down and the activities is limited. Health care, economic and social policies should be determined the elderly people. As a result, not only the state also individuals should take the responsibility of sustaining lives worthy of human dignity for elderly people.

Key Words: Ageing, Social Change, Elderly Care

GİRİŞ

Yaşlılık kendine has biyolojik, fizyolojik, psikolojik ve sosyo-ekonomik özellikleri ile kaçınılmaz, geri dönülemez insan hayatı sürecinin bir dönemidir (Hooyman ve Kıyak, 2005:91; Zarit ve Zarit, 2007:37). Aynı zamanda yaşlılık; insanın gelişim evrelerinden biri, bedensel varlığının biyolojik devinim süreci içindeki bir durumdur (Ergin 2005:3). Yaşam sürecinin bir parçası olan yaşlılıkta yaşlının fizyolojik, reaksiyonel, algısal kapasite ve özelliklerinde gerilemeler olması doğaldır.

Yaşlılık döneminde insanlar, birçok sorunla karşılaşmaktadırlar. Bu dönemde sağlık sorunları genelde kronik ve dejeneratif hastalıklardır. Fiziksel ve bilişsel yetersizlikler, psikolojik açıdan algılamada yaşlanmayla birlikte yaratıcı yeteneklerde bir azalma, yavaş düşünme ve dikkatsizlik görülebilmektedir (Arpacı, 2007:78; Hanzer, 2007:222). Fiziksel ve psikolojik yeti kayıplarının olduğu önemli bir süreçtir. Yaşlılıkta kişilerin değişmesi, fiziksel ve ruhsal olarak gerilemesi, insanların sevdiklerinin kaybettikleri yaşlanmayla üretkenlikten tüketime geçtikleri, aktivite kayıplarıyla birlikte diğer kişilere bağımlı bir yaşama geçtikleri bir süreçtir (Zarit ve Zarit, 2007:37).

Toplumsal değişmeler, sağlık hizmetlerindeki gelişmeler daha iyi yaşam koşullarının oluşması sonucunda yaşam süresinin uzamasına neden olmaktadır. Dünyada doğurganlık oranının azalmasına bağlı olarak yaşlı nüfusu giderek artmaktadır. Özellikle gelişmiş ülkelerde yaşlıların genel nüfusa oranı önemli düzeyde yükselmektedir. Amerika'da yaşayan her beş

insandan birinin 2030 yılında 65 yaş üzeri olacağı tahmin edilmektedir (United Nations, 2001:12). Ülkemizde de yaşlı nüfus oranı gittikçe artmaktadır. Azalmakta olan doğum ve ölüm oranları nedeniyle 2025 yılında yaşlı nüfusun %117 artarak 12.1 milyona ulaşacağı öngörülmektedir (DİE, 2003). 2050 yılında ise yaşlı nüfus oranının dünya nüfus oranının %22'sine ulaşacağı tahmin edilmektedir (WHO, 2009). Gelişmiş ülkelerde 60 yaş üzeri nüfusun içindeki büyüme oranı %0.7 iken gelişmekte olan ülkelerde bu oran %2.2'dir (WHO, 2011).

Toplumsal Değişim

Günümüzde sanayi devriminin sonucunda- tıp biliminin ilerlemesi, teknolojinin gelişmesi ve dolayısıyla bireylerin yaşam kalitelerinin yükselmesiyle dünya nüfusunun da yaş ortalaması hızla artmaktadır. Yaşlanma sürecinde ortaya çıkan fizyolojik değişimlere bağlı olarak bedensel fonksiyonlar yavaşlamakta ve bu durum kişilerin yaşam aktivitelerine sınırlılıklar getirmektedir. Toplumsal değişme ve gelişme sürecinde, kadının çalışma hayatına katılması, hızlı kentleşme ve eğitilen kişi sayısı ve süresindeki artış gibi faktörler, geniş ailenin çekirdek aileye dönüşmesi nedeniyle ailedeki yaşlıların çeşitli sorunlar yaşamasına neden olmaktadır.

Bugün gelişmişlik düzeyi ne olursa olsun bütün ülkelerde nüfus içindeki yaşlı sayısı ve oranı gittikçe yükselmektedir. Dünyadaki bu demografik değişim benzer şekilde ülkemizde de yaşanmaktadır. Türkiye'de 65 yaş üzeri nüfus oranı 2000 yılından %5.2 iken 2010 yılında %7.2'ye yükselmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2011).

Yaşlı nüfusun sosyal demografik değişimlerde hızlı biçimde artması, büyük aile durumları ve aile bütünlüğünün bozulması, kentleşme, geleneksel yapıdaki değişiklikler nedeniyle, yaşlılık sadece bireyleri ilgilendiren bir sorun olmaktan çıkıp toplumsal bir sorun haline gelmektedir. Bu nedenle yaşlılara yönelik ulusal politikaların belirlenmesi gerekmektedir. Ulusal politikaların belirlenmesi yaşlı nüfusla ilgili ileride karşılaşılabilecek sorunların en aza indirilmesi konusunda önemli bir katkı sağlayacaktır. Gelişmiş toplumlarda meydana gelen en önemli sosyal risklerin başında, yaşlılığa bağlı bakıma muhtaçlık sorunu gelmektedir (Uslu, 2003).

Yaşlı nüfusun genel nüfus içerisindeki oranı yüksek olan ülkelerde aktif nüfus dışında kalan yaşlı nüfusun ekonomiye bir katkısı olmadığı düşünülürse, makro ekonomik açıdan tüketici olarak kabul edilebilir. Bu nedenle yaşlı nüfusun bakıma muhtaç oranının yüksek olduğu ülkelerde çalışan kesim için bir yük oluşturacağı bilinmektedir. Yaşlılıktaki fiziksel aktivitenin düşmesi, günlük yaşamsal aktiviteleri için başkasının fiziki yardımına ihtiyaç duyması yaşlıların yaşam kalitesinin düşmesi sonucunda fiziksel, psikolojik ve sosyal

etkileri, yaşının karşılaştığı durumlara uyum sağlamasında zorluklar yaratmaktadır.

Birçok ülke nüfus yaşlanması ile karşı karşıyadır. Yaşlanan nüfusun etkileri her ülkede farklıdır. Her ülkenin koşulları birbirlerinden değişiklik gösterir. Türkiye’de de özellikle büyük şehirlerde geleneksel aile bağlarının zayıflaması ve hızlı sosyal değişim 65 yaş ve üzeri nüfusun refahı hakkında üzüntü verici sonuçlar ortaya koymaktadır. Toplumdaki endüstriyel gelişme, köyden kente göç, çocukların ailelerden ve yaşlılardan farklı bölgelerde çalışmaları, kadınların çalışma hayatına aktif olarak katılması, ailelerin küçülmesi gibi kültürel değişimler ebeveynlerin ve ailedeki yaşlıların bakım sorumluluğunu alma beklentisini de azaltmaktadır (Bloom, Jimenez, Rosenberg, 2012:83).

Toplumlardaki endüstriyel gelişme ekonomik olarak bir dönüşüme neden olmasının yanında sosyal dönüşümlere de yol açmıştır. Bu sosyal dönüşümün en önemli kurumu aile olmuştur. Geleneksel büyük aile kurumu içinde yaşının konumu ve statüsü güvence altındadır. Ailedeki yaşlı, bilgisi ve deneyimi ile saygıyı hak eden ve ihtiyaçları aile tarafından giderilen bir kimsedir. Ancak aile kurumundaki sosyal dönüşüm ailedeki yaşının dönüm noktası olmaktadır.

Kırsal kesimde yaşlı birey gücü oranında üretime katılmaktadır. Ancak özellikle az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde genç nüfusun köyden kente göç etmesinin hızlanması sonucu yaşlı bireylerin rollerinde ve bakımında sorunlara neden olmaktadır. Bu durum çoğunlukla yaşının gelirinde azalmaya ve ekonomik sorunlarla yüz yüze gelmesine neden olmaktadır. Yaşlı iş gücü arzının dışına itilmektedir. Gelecekte az gelişmiş bölgelerde yaş dağılımındaki değişim daha belirgin olacaktır. Dünyada yaşlıların oranının 2050 yılında 2.4 kat artarak %20'lere yükseleceği, çocuk nüfusunun oranında $\frac{1}{3}$ oranında azalma olacağı varsayılmaktadır. Birleşmiş Milletler nüfus yaşlanmasının hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkeleri etkileyen “Küresel bir olgu” olduğunu belirtmiştir (United Nations, 2011:24). Kırsal kesimde geniş aile içerisinde sorun olmayan yaşlı bakımı aile büyüklüğünün azalması, aile bütünlüğünün bozulması, ekonomik gelişme, sanayileşme ve kentleşme ve göçler, kadının çalışma hayatına katılması nedeniyle yaşlı bakımı sorun olmaya başlamıştır. Bu nedenle yaşlılık ve bakıma muhtaçlık çok yönlü bir sosyal sorun olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gelişmekte olan pek çok ülkede hızlı kentleşme çoğu yaşlı için aile desteğini azaltmıştır. Genç neslin anne babasına göre daha eğitilmiş ve daha yüksek statüye ulaşması sonucunda toplumda yaşlı bireylerin liderlik rolü ve etkisi de azalmıştır. Çocukları ile birlikte şehirlere göç eden yaşlılar şehir yaşamına uyum sorunu yaşamakta, şehrin yarattığı fırsatlardan yararlanamamaktadır. Yaşlıların kırsal kesimde yakın arkadaş ve çevre ile

ilişkilerinde arkadaşlık, psikolojik rahatlık söz konusu olurken, şehir yaşamında aile bireylerine daha fazla bağımlı bir yaşam sürdürmesi söz konusu olmaktadır (Lowry, 2009:506).

Yaşlılık sadece yaşının değil, yakın çevresinin özellikle çocuklarının problemidir. Yaşlı ebeveynleri için yoğun bir mesai harcayıp büyük fedakârlıklar yapan bakıcı yakınlar genellikle kız evlatlardır (Tufan, 2003:12; Lee, 2010:101). Ev ortamında aile fertleri tarafından bakılan yaşlılara profesyonel olarak bakım desteği sağlanamadığı için, bakıma muhtaç yaşlılar ve yaşlıya bakan aile fertleri veya yakınları bakım sorunu ile baş başa kalmaktadır. Özellikle bakıma muhtaç yaşlıya bakımın yol açtığı stres ile birlikte aile içinde özellikle de çocuklar arasında gerginlikler ortaya çıkabilmektedir.

Yapılan çalışmalarda yaşlı bakımından sorumlu aile fertlerinin fiziksel olarak zorlandıkları ve bu zorlanmalara bağlı olarak ruhsal sorunlar yaşadıkları saptanmıştır (Walker, 1991:94; Altun, 1998:75; Akçal ve Taşçı, 2005:32). Yaşlı yakınlarına bakıcılığı üstlenmiş kişiler yalnızca enerji ve zaman açısından değil aynı zamanda maddi kayıplarının da olduğunu, ekonomik baskı altına girdiklerini belirtmişlerdir. Yaşlı yakınına evde bakan kişi bakım nedeniyle işlerinden ayrılmak zorunda kaldıklarını belirtmişlerdir (Özgen, 2000:79; Henslin, 2012:85).

Günümüzde yaşlılar sosyal ve demografik değişimlerle çok hızlı bir şekilde artmaktadır. Geniş aileden çekirdek aileye geçilmesi aile bütünlüğünün bozulması ekonomik gelişme, sanayileşme ve şehirleşmeyle birlikte kırsal bölgelerden şehirlere göçün hızlanması nüfus yaşlanması ile ilişkili sosyal dönüşüme de yol açmıştır. Dünya yaşlı nüfusu hızla artmaktadır. Yaşlı nüfusun artması sağlık, sosyal ve ekonomik kurumlar üzerinde önemli etkiler göstermektedir. Bu nedenle gelecekte yaşlı nüfusun büyüklük ve karakteristiklerini belirlemek için demografik ve sosyo-ekonomik eğilimlerin incelenmesini gerektirmektedir. Bu durum yaşlıların gelecekteki ilgili sağlık, ekonomik ve toplumsal politikaları belirlemede ve ihtiyaçları ortaya koymada önemli rol oynayacaktır.

Yaşlılıkta bakıma gereksinim duyulan durumların yalnızca aile bağları ile çözülemeyeceği bir gerçektir. Evde bakım çok geniş bir uygulama alanıdır. Evde bakım; doktor, hemşire, psikolog, diyetisyen, sosyal hizmet uzmanı, fizyoterapist gibi disiplinler arası ekip çalışmasını gerektiren bir hizmettir. Gelişmiş ülkelerde yaygın bir hizmet olan gündüzlü yaşlı merkezleri; kendi evlerinde tek başlarına veya çocukları ile yaşayan ve bakacak kimsesi olmayan yaşlıların gündüz ihtiyaçlarının karşılanmasına yönelik bakım ve destek hizmetleri sunmaktadır. Böyle gündüzlü yaşlı merkezlerinin ülkemizdeki sayısı oldukça sınırlıdır.

SONUÇ

Sonuç olarak yaşlı bakımının, çeşitli yönleriyle tartışılmasının ve çözüm yollarının aranmasının, ekonomik ve toplumsal yaşam için gerekli olduğu ortaya çıkmaktadır. Yaşlıların insan onuruna yakışır bir yaşam sürdürebilmeleri gerekmektedir. Bu yalnızca devletin değil, toplumu oluşturan tüm bireylerin ortak sorumluluğudur.

Toplumda yaşlılar ve yaşlılık dönemi ile ilgili süregelen yanlış inanışlar ve yanlışlar ile baş edilebilmesi için, birey ve toplum olarak yaşlıların geçmiş ve günümüzdeki katkılarını tanımaya ve takdir etmeye yönelik sorumluluk geliştirilmelidir. Bu nedenle, yaşlılık dönemi ve bu dönemin sorunları ile bireylerin bu konudaki görüşlerini inceleyen bu tür araştırmaların sayıca artırılması ve detaylı bir biçimde incelenmesi gerekir. Toplumun yaşlıya verdiği değer ve yaşlıya bakış açısı oldukça önemlidir. Toplumda, yaşlılara karşı oluşan ön yargılardan kurtulmak ve bu döneme yönelik olumlu bir bakış açısı kazandırabilmek için bireyler yaşlı ve yaşlılık dönemine ilişkin tüm konularda örgün ve yaygın eğitimle bilgilendirilmeli ve bilinçlendirilmelidir. Bu bilinçlendirme çalışmalarında yazılı ve sözlü medya oldukça etkili olabilir. Ayrıca eğitim konuları yetişkin bireylerin sağlıklı yaşlanmasına katkı sağlayacak konuları içermeli ve uzman bireyler tarafından eğitim verilmelidir (Arpacı ve Ersoy; 2007:72).

KAYNAKÇA

AKÇAL, N. ve TAŞÇI, S. (2005). "65 Yaş Üstü Bireylere Bakım Verenlerin Yaşadıkları Sorunların Belirlenmesi", Sağlık Bilimleri Dergisi (Journal of Health Sciences), S.14, s. 30-36.

ALTUN, N.(1998). "Hasta Yakınlarının Bakım Verme Rolünde Zorlanma Durumları", 1. Ulusal Evde Bakım Kongresi Bildiri Kitabı, s.71-78.

ARPACI, F. ve ERSOY, A. F. (2007). "Türk Toplumunda Yaşlılık: Yetişkin Bireylerin Yaşlılık Dönemi Görüşlerine İlişkin Bir Araştırma" 38. Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, Ankara/Türkiye, s.61-73.

ARPACI, F. (2007). "Sosyo-Ekonomik Düzeye Göre Yaşlılık Komşuluk İlişkilerinin İncelenmesi", Mesleki Eğitim Dergisi, (9)17:77-87.

BLOOM, D.E., JIMENEZ, E. AND ROSENBERG, L. (2012). "Social Protection Of Older People. Global Population Ageing: Peril Or Promise?", World Economic Forum, s.83-88.

D.İ.E. (2000). Genel Nüfus Sayımı Nüfusun Sosyal ve Ekonomik Nitelikleri, T.C. Başbakanlık ve Devlet İstatistik Enstitüsü: Ankara.

ERGİN, Ş. (2005). "Yaşlılık Dönemini Yaşayan İnsanlar". III. Ulusal Yaşlılık Kongresi. Okullar Yayınevi, s:1-9,

HANZER, O. (2007). "Ailede Yaşlıların Bakımı ve Karşılaşılan Sorunlar", Ulusal Yaşlılık Kongresi, s.222-230.

HENSLIN, A. (2012). "Greying Societies:Ageing Populations and Their Global Effects" , Fairobserver, s. 80.

HOYMAN, N. AND KIYAK, H.A. (2005). Social Gerontology, Allyn and Bacon, Boston.

KALINKARA, V. (2013). "Geleneksel Toplumdan Modern Topluma Yaşlı: Yaşlının Statüsü ve Geleceği", Uluslararası Türkiye-Belçika İlişkileri Ve Türk Kültür-Sanat Sempozyumu.

LEE, R., MASON, A. AND COTLEAR, D. (2010). "Some Economic Consequences of Global Aging", *The World Bank*.

LLOYD-SHERLOCK, P. (2002). "Social Policy And Population Ageing: Challenges For North And South", *International Journal Of Epidemiology*, S.31, s.754-757.

LOWRY, D.S. (2009). "Aging Social Change And Elderly Well-Being İn Rural China: Insights from Mixed-Methods Village Research", *Population Studies Center Research Report*, 09-691.

ÖZGEN, G. (2000). Yaşlı Olgularda Bakım Sorunları ve Bakım Verenlerin Durumu, *Demans Dizisi*, s:77-80.

SAĞLIK BAKANLIĞI (2011). *Sağlık İstatistikleri Yıllığı*.

http://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/siy_2011.pdf.

TOSELAND, R.W., SMITH, G. AND McCALLION, P. (2001) *Family Caregivers of the Frail Elderly*, in A. Gitterman (ed.) *Handbook of Social Work Practice with Vulnerable and Resilient Populations*. New York: Columbia University Press.

TUFAN, İ., (2003). *Modernleşen Türkiye'de Yaşlılık ve Yaşlanmak, Yaşlanmanın Sosyolojisi*, Anahtar Kitaplar, İstanbul.

UNITED NATIONS (2001). *World Population Ageing: 1950-2050*. New York.

UNITED NATIONS (2011). *World Population Prospects: The 2010 Revision*. UN Population Division, New York.

USLU, A. (2005). "Yaşlılıkta Yaşam Kalitesi ve Sosyal Etkileşimin Sağlanması İçin Dış Mekan Tasarımının Rolü", *III. Ulusal Yaşlılık Kongresi*.

WALKER, A. (1991). "The Relationship Between the Family and The State In The Care of Older People", *Canadian Journal of Aging*, S. 10(2), s.94-112.

WORLD HEALTH ORGANISATION (2009).

http://www.un.org/esa/population/publications/WPA2009/WPA2009_workingPops.pdf.

WORLD HEALTH ORGANISATION (2011).

http://www.who.int/whosis/Whostat/EN_WHS_2011_full.pdf.

ZARIT, S.AND ZARIT, J.M. (2007). *Mental Disorders in Older Adults: Fundamentals of Assessment and Treatment*, The Guilford Pres., New York.